

Ünite 5: Borçların İfası ve İfa Edilmemesi

Giriş

Borçlar Hukuku, Medeni Hukukun bir alanı olup kişiler arası borç ilişkilerini düzenler. Herhangi bir şekilde doğmuş bir borcun nasıl ifa edileceği temelde Türk Borçlar Kanunu hükümlerinde düzenlenmiştir. Ancak ifa kavramı Borçlar Kanununda tanımlanmış değildir. Borcun ifası borçlanılan edimin yerine getirilmesidir. Borçlanılan edimin yerine getirilmesiyle borçlu borcundan kurtulur. Borçlanılan edimin yerine getirilmesinde çeşitli hususların dikkate alınması gerekir.

Borçların İfası

İfa kanunlarda tanımlanmamıştır. Genel anlamı ile ifa, borçlanılan edimin yerine getirilmesidir. Bu anlamda her türlü edimin yerine getirilmesi ifa sayılır.

Dar anlamda ifa: Münferit bir borcun yerine getirilmesidir. Örneğin kira sözleşmesinde Ocak ayının kirası ödenince Ocak ayının borcu sona ermekte ama hukuki ilişki devam etmektedir.

Geniş anlamda haklar ifa: Bütün münferit borç ilişkileri dahil olmak üzere hukuki ilişkiden doğan bütün borçların yerine getirilmesidir. Bir yıllık kira sözleşmesinde on iki ayı kirası ödenip ev alındığı gibi teslim edilmişse borç sona erer. Evde herhangi bir tahribat varsa borç gerektiği gibi ifa edilmediği için sona ermez. Borç devam ettiği için de zararın tazmini için borç ilişkisinden doğan kullanılabilir.

Normal olarak borç, borçlu tarafından yerine getirilir ancak üçüncü kişinin ifası da kural olarak geçerlidir. TBK m. 83 hükmünde borcun kim tarafından ifa edileceği düzenlenmiştir. TBK m. 83 hükmüne göre, “ *Borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça borçlu, borcunu şahsen ifa etmekle yükümlü değildir.* ”

Üçüncü Şahsın İfası

Borcun borçlu veya üçüncü şahıs tarafından ifasının alacaklı için farksız olduğu hâllerde borçlu borcun ifasını bir üçüncü şahsa bırakabilir. Bu üçüncü şahıs borçlunun temsilcisi olabilir. Üçüncü kişi tarafından ifa uygulamada özellikle para borçlarında söz konusu olur.

Bazen üçüncü şahsın ifası zorunlu olabilir. Yani taraflar ifanın mutlaka üçüncü kişi tarafından yapılacağını kararlaştırabilirler. İfa kural olarak alacaklıya veya alacaklının yetkilendirdiği bir şahsa yapılır. Alacaklının verdiği yetki temsil veya vekâletten doğar.

İfanın Konusu

İfanın konusu kural olarak, borçlanılan edimdir. Borçlu neyi borçlanmışsa onu ifa etmek zorundadır. Alacaklı da borçlanılan edimden başka bir şeyin ifa edilmesini talep edemez. *Borçlu borçlandığı edimi bütün olarak ifa etmek zorundadır.* Bütünüyle ifa için alacağın *muayyen (belirli) ve muaccel (vadesi gelmemiş)* olması gerekir.

Parça Borçları-Cins Borçları:

Sözleşme konusu şey, bireysel özellikleri ile belirlenmiş ise *parça borcu* söz konusu olur. Sözleşme konusu şeyin parça borcunu çeşit borcunu olduğu taraf iradelerinden anlaşılır. Borcun konusu parça borcuysa, bunun ifası için mutlaka o parça borcunun verilmesi gerekmektedir.

TBK m. 86'ya göre, “ *Çeşit borçlarında hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimin seçimi borçluya aittir. Ancak borçlunun seçeceği edim, ortalama nitelikten daha düşük olamaz.* ”

Seçimlik Borç: Borcun konusu başlangıçta birden çok olarak belirlenmiş ama ifanın bu borçlardan yalnızca biriyle yapılacağı kararlaştırılmışsa, seçimlik borç söz konusu olur. TBK m. 87'ye göre aksi kararlaştırılmadıkça seçimlik borçlarda seçim hakkı borçluya aittir fakat tarafların açıkça kararlaştırmalarıyla veya işin mahiyeti gereği seçim hakkı alacaklıya veya üçüncü kişiye de ait olabilir.

Para Borçları: Para borçları, kural olarak ülke parasıyla ödenir. Bu, ülkede ifa anında tedavülde olan paradır. Türk Hukukuna göre yabancı para ile geçerli olarak borçlanmak mümkündür. Yabancı para borçlarının ifasına ilişkin olarak TBK m. 99 hükmünde bir düzenleme yer almaktadır. Bu hükme göre eğer borç sözleşmesinde borç konusu olan yabancı paranın “ *aynen ödeneceği* ” bu kelimelerle veya başka bir ifade ile şart edilmemişse borç, yabancı para ile ya da ödeme günündeki rayiç üzerinden ülke parasıyla da ödenebilir. Bu takdirde borçlu bir seçim hakkına sahip olur. Burada borçlu isterse borcu yabancı para ile isterse de vade günündeki kur üzerinden Türk Lirası ile ifa edebilir. Para borçlarında faiz, anapara (veya sözleşme) faizi ve temerrüd faizi şeklinde iki türdür.

Anapara faizi, kanundan ya da tarafların bu hususta sözleşmede anlaşmalarından doğan faizdir. Tüketici kredilerindeki faiz böyledir ve sözleşmeden doğmaktadır.

Temerrüt faizi ise, para borcunun vadesi gelmesine rağmen ödenmemesi hâlinde borcun zamanında ödenmemesinden doğan faizdir.

TBK m. 88/1 hükmüne göre faiz ödeme borcunda uygulanacak yıllık faiz oranı, sözleşmede kararlaştırılmamışsa faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre belirlenir. Böyle durumlarda faiz oranının ne olacağını belirleyen bir kanun mevcuttur (3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun). Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun m. 1 hükmüne göre; *"Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanununa göre faiz ödenmesi gereken hâllerde, miktarı sözleşme ile tespit edilmemişse bu ödeme yıllık yüzde on iki oranı üzerinden yapılır. Bakanlar Kurulu, bu oranı aylık olarak belirlemeye, yüzde onuna kadar indirmeye veya bir katına kadar artırmaya yetkilidir."* Bu oran 1 Ocak 2006 tarihinden geçerli olmak üzere yüzde dokuza indirilmiştir.

Türk hukukunda mürekkep faiz yani faize faiz yürütülemez. Bunun tek istisnası TTK md.8/II'de belirtilmiştir. Buna göre "Üç aydan aşağı olmamak üzere, faizin anaparaya eklenerek birlikte tekrar faiz yürütülmesi şartı, yalnız cari hesaplarla her iki taraf bakımından da ticari iş niteliğinde olan ödünç sözleşmelerinde geçerlidir. Şu şartla ki, bu fıkra, sözleşenleri tacir olmayanlara uygulanmaz."

Alacaklı veya Borçlunun Birden Çok, Borcun Konusunun ise Tek Olması: Borç, ister bölünebilen ister bölünmeyen bir borç olsun alacaklılar ya da borçlular arasında teselsül varsa bu durumda TBK m. 162-169 hükümleri uyarınca teselsül hükümleri uygulanır ancak bölünemeyen bir borcun birçok alacaklısı ya da borçlusunu olması durumunda TBK m. 85 hükmü uygulama alanı bulur.

Borçlu taraf çoksa: Borçlu taraf çoksa ve borç bölünebiliyorsa her bir borçlu, borcun kendi payına düşen kısmını ödemekle yükümlüdür.

İfa Zamanı

İfa zamanı borcun ne zaman ifa edileceğiyle ilgilidir. Borcun ifası istenebilir ise borç muacceldir. Bir borcun ifa zamanının gelmesi, o borcun *muaccel* olması anlamına gelmektedir. Borcun muaccel olmasıyla alacaklı borcun ifasını talep etme yetkisini kullanmaya başlayabilir. İfa zamanı sözleşmeyle veya kanun tarafından belirlenebileceği gibi işin mahiyeti de ifa zamanını belirleyebilir.

Kural, borcun zamanında ifa edilmesidir. TBK m. 96 hükmüne göre, *"Sözleşmenin hükümlerinden veya özelliğinden ya da durumun gereğinden tarafların aksini kastettikleri anlaşılmadıkça borçlu, edimini sürenin sona ermesinden önce ifa edebilir. Ancak, kanun veya sözleşme ya da âdet gereği olmadıkça borçlu, erken ifada bulunması sebebiyle indirim yapamaz."* Bu hükme göre borçlu vadeden önce borcu ifa edebilir.

İfa Yeri

İfa yerinin tayininde, kanunda yer alan hükümler yedek hukuk kuralı olduğu için taraflar açık ya da örtülü olarak aksini kararlaştırabilirler. Borcun ifası, kural olarak ifa yerinde yapılır ancak alacaklı ifayı, ifa yerinden başka bir yerde de kabul edebilir.

Para borçları, alacaklının ifa zamanındaki yerleşim yerinde ifa edilir. Alacaklının rızası olmadan onun banka hesabına para yatırılması suretiyle yapılacak ödeme ifa olmaz ancak alacaklı kabul ederse bu da mümkündür. Bu tür borçlara, **götürülecek borç** denir.

Parça ve para borçları dışındaki tüm borçlar, borcun doğumu zamanında borçlunun yerleşim yeri neresi ise orada ifa edilir. Alacaklı alacağını gidip borçlunun oturduğu yerde arayacaktır. Bu tür borçlara da **aranılacak borç** denir.

Gönderilecek borçlar da ise ifa yeri aranılacak borçlardaki ifa yeri gibidir ancak borçlu hasar ve masrafi alacaklıya ait olmak üzere malı gönderme yükümlülüğü altındadır.

Alacaklıya Yükletilen Yükümler

Borcun ifasını ispat konusunda alacaklıya yükletilen yükümlülükler şunlardır: *Makbuz verme, senedin iadesi, ödemenin senede yazılması ve senedin iptalidir.*

Makbuz Verme: Borç ödenince borçlu Türk Borçlar Kanunu'na göre alacaklıdan makbuz isteyebilir. Makbuz, alacaklı veya temsilcisi tarafından imzalanan ve borcun ödendiğini ifade eden belgedir.

Senedin İadesi: Borç tamamen sona ermişse borçlu makbuzla birlikte varsa borç senedinin kendisine geri verilmesi isteyebilir. Alacaklıya alacağı için senet verildiği hâllerde, şayet borcun tamamı ödenmişse, kanun borçluya senedin iadesini isteme hakkı tanımaktadır. Borçlu, senedi geri almazsa alacaklı o senetle ikinci bir ödemenin yapılmasını talep edebilir.

Senedin İptali: Alacaklı senedi kaybettiğini iddia ediyorsa senedin geri verilmesi söz konusu olamayacağı için borçlu, borcun ödendiğini ve senedin iptal edildiğini gösteren resmen düzenlenmiş veya usulen onaylanmış bir belge talep edecektir (TBK m. 105).

Ödemenin Senede Yazılması: Borcun tamamı ödenmemiş veya borç senedi alacaklıya başkaca haklar da vermekte ise borçlu, ancak makbuz verilmesini ve ödemenin borç senedine işlenmesini isteyebilir (TBK m. 103).

Borçlar Kanununun Getirdiği Karineler

Borçlar Kanunu'nda borcun ifası konusunda birtakım karinelere yer verilmiştir. Sözü geçen karineler aşağıdaki gibidir:

1. Senedin iade edilmiş olması
2. Anapara için makbuz verilmiş olması
3. Periyodik (devri) borçlarda bir taksit için makbuz verilmiş olması

Alacaklı Temerrüdü

Alacaklının ifayı kabulü yapma ve verme borçlarında söz konusu olur. Alacaklı temerrüdü, alacaklının kendisine borca uygun şekilde önerilen ifayı haklı bir neden olmaksızın kabul etmemesi veya ifanın gerçekleşmesi için kendi üzerine düşen çalışmaları yapmamasıdır. Alacaklı temerrüdü TBK m. 106-110 hükümlerinde düzenlenmiştir.

Borcun İfa Edilememesi

Burada borç hiç ifa edilmemiştir veya borcun ifası mümkün olduğu hâlde ifa edilmemiş ya da borcun ifası imkânsızlaşmıştır.

İfa Mümkün Olmadığı İçin İfa Edememe

Bazen borç ifa edilmemiştir ve artık ifa edilmesi de mümkün değildir. Böyle durumlarda borcun ifa edilememesine yol açan sebep ifa imkânsızlığıdır. Söz konusu imkânsızlık borcun doğumundan sonra ortaya çıktığı için buna *sonraki imkânsızlık* denir.

Kusursuz İfa İmkânsızlığı: TBK md. 117'ye göre, kusursuz ifa imkânsızlığı, borçlunun hiçbir kusuru olmadan borç konusu şeyin sözleşmenin kurulmasından sonra ifa imkânının ortadan kalkmasıdır.

Kusurlu İfa İmkânsızlığı: Kusurlu ifa imkânsızlığı borç konusu şeyin sözleşmenin kurulmasından sonra ifa imkânının borçlunun sorumlu olduğu bir sebepten ortadan kalkmasıdır. Karine olarak borçlu kusurlu sayılır. Kusurlu ifa imkânsızlığı varsa borç sona ermez ve tazminat borcuna dönüşür. Yani borcun konusu değişikliğe uğrar.

İfa Mümkün Olmasına Rağmen İfa Etmeme

İfanın mümkün olmasına rağmen borcun ifa edilemediği hâller, kötü ifa ve borçlu temerrüdü olarak ikiye ayrılır.

Kötü İfa: Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür (TBK m. 112). *Kötü ifa* ; ifanın yer, vade veya nitelik itibarıyla gereği gibi yapılmamış olmasıdır. Kötü ifa hâlinde TBK m. 112 uygulanır.

Borçlu Temerrüdü: İfası mümkün ve muaccel bir borcu zamanında ifa etmeyen borçlu ifada gecikmiş durumdadır. Bu gecikme, bazı şartların gerçekleşmesi hâlinde borçlu temerrüdü olarak vasıflandırılır. Ancak bazı borçlarda ifa zamanının geçmiş olması temerrüde değil, imkânsızlığa neden olur.

Para Borçlarında Temerrüdün Sonuçları: Para borçlarında gecikmeden doğan zararın tazmini özelliğindedir. Borçlu para borcunu ödemediği takdirde düşerse temerrüde düştüğü günden itibaren temerrüt faizi ödemelidir (TBK m.120). Temerrüt faizi kural olarak borcun ödendiği tarihe kadar işler. Zarar temerrüt faizinden fazla ise alacaklı, aşan kısmın

tazmin edilmesini (munzam/aşkın zarar) de istemek hakkını haizdir (TBK m. 122).

Gecikme tazminatından farklı olarak temerrüt faizi talep edilebilmesi için borçlunun kusurlu olmasına ihtiyaç olmadığı gibi zararın doğmuş olmasına da gerek yoktur. İhtar ve mehil birbirine karıştırılmamalıdır. İhtar kural olarak borçlunun temerrüde düşürülmesi için gerekli iken mehil yalnızca tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde alacaklının seçimlik haklardan yararlanması için gereklidir.

Türk Borçlar Kanunu borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi hâllerinde genel kural olarak sözleşmeden dönme kabul etmemiştir. Bu yüzden sözleşmeden dönme ancak kanunun imkân verdiği durumlarda söz konusu olmaktadır. Buna göre karşılıklı sözleşmelerde borçlu temerrüdünde ve yapma borçlarındaki alacaklı temerrüdünde sözleşmeden dönme hakkı bulunmaktadır.

TBK m. 112 “Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.”

Sözleşmeden dönülmesi hâlinde taraflar sözleşme çerçevesinde verdiklerini sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade ederler. Ayrıca olumsuz (menfi) zararın tazmini istenebilir. *Olumsuz (menfi) zarar*, hüküm ifade ettiğine güvenilen bir sözleşmenin hüküm ifade etmemesi nedeniyle uğranılan zarardır. Olumsuz zararın içine sözleşmenin kurulması için yapılan masraflar ile o sözleşme ilişkisine duyulan güven nedeniyle kaçırılan başka teklifler girer.

İhtar ve **mehil** birbirine karıştırılmamalıdır. İhtar kural olarak borçlunun temerrüde düşürülmesi için gerekli iken mehil yalnızca tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde alacaklının seçimlik haklardan yararlanması için gereklidir.